

Svarbiausios gyvenimo vertybės šio dienos pasaulyje

Alfonsas Algimantas Mitrikas

*Socialinio tyrimø institutas,
Saltoniškio g. 58, LT-08124 Vilnius,
el. paštas mitrikas@ktl.mii.lt*

Remiantis Europos vertybiø tyrimo ir Pasaulio vertybiø tyrimo 1999–2001 m. duomenimis, straipsnyje nagrinėjami svarbiausios gyvenimo vertybiø prioritetai skirtumai atskirose šalyse. Pagal respondentø nuomonis apie tai, kas svarbiausia gyvenime – šeima, draugai, laisvalaikis, politika, darbas bei religija, pasiskirstymà nustatomos krašutinis vertinimø dalys, o, atsižvelgiant á visø iðvardytø gyvenimo vertybiø kartu paėmus vertinimø panašumus bei skirtumus, nustatomi atitinkami tø daliø klasteriai. Tuo aspektu nagrinėjamos 66 pasaulio daliø respondentø nuomonės. Atskirai apžvelgiamas svarbiausios gyvenimo dalykø vertinimas 39 Europos šalyse, palyginami tokio vertinimo skirtumai senosiose ir naujosiose Europos Sąjungos šalyse bei Lietuvoje.

Raktaþodþiai: vertybės, popiūris á svarbiausias gyvenimo vertybes, daliø klasteriai, šeima, draugai, laisvalaikis, politika, darbas, religija

Nekyla abejoniø dėl vertybiø vaidmens þmoniø gyvenime. Kitas dalykas – kaip tas jø vaidmuo reikiama ávairiomis sąlygomis, kokios vertybiø prioritetai būdingi ávairioms visuomenėms, besiskirianėioms socialinio ekonominio išsivystymo, kultūriniais, religiniais bei kitais ypatumais.

Pabandyti bent bendriausia prasme á tai paþvelgti palankø atvejà suteikia Europos vertybiø tyrimas (EVT) ir Pasaulio vertybiø tyrimas (PVT), kuriuose buvo gauta informacija apie popiūrą á svarbiausias gyvenimo vertybes Europos ir kitose pasaulio šalyse.

1978 metais mokslininkø iniciatyva buvo suformuota Europos vertybiø tyrimo (EVT) grupė, kuri siekė išsiaiškinti, kokios vertybės vyrauja tarp Europos daliø gyventojø. 1990 m. šis tyrimas pakartotas daugelyje Europos daliø, tarp jø ir Lietuvoje (pirmà kartà), taip pat á tyrimà áitraukė JAV ir Kanada. 1999–2000 m. atliktas trečiasis EVT, kuriame dalyvavo 33 valstybės (Turkijoje tyrimas atliktas kiek vėliau). Iš viso Europos šalyse 1999–2000 m. apklausta apie 40 000 respondentø.

Pagal tyrimo projektà kiekvienoje šalyje turi būti interviuota apie tūkstantà respondentø. 1990 m. Lietuvoje buvo gauta informacija iš 1020 gyventojø, 1999 m. – iš 1018. Atranka buvo formuojama pagal pagrindinius šalies gyventojø socialinės ir demografinės struktūros rodiklius – lytá, amþiø (nuo 18 metø), išsilavinimà bei teritorinà pasiskirstymà, siekiant užtikrinti duomenø reprezentatyvumà.

Pasaulio vertybiø tyrimai (PVT) iðaugo iš EVT. Pirmieji tyrimai, atlikti 1981–1983 m., iš esmės buvo

EVT (pagal kuriuos 1981 metais tyrimai buvo organizuoti 9 Vakarø Europos šalyse), papildomai prijungiant dar 14 Europos daliø – iš viso tyrimuose dalyvavo 22 nepriklausomø daliø bei Ðiaurės Airijos ir Rusijos Tambovo srities respondentai. Tyrimams vadovavo Jan Kerhofs ir Ruud de Moor.

Antroji tyrimø banga (1990–1991 m.; paskutiniai tos bangos tyrimai buvo baigti 1993 m.), kuri kartu buvo ir EVT, išplito už Europos ribø ir apėmė 42 šalis bei Ðiaurės Airiją ir Maskvą. Tyrimams vadovavo Ruud de Moor, o tyrimus ne Europos šalyse bei keliose Rytø Europos šalyse organizavo Ronald Inglehart.

1995–1998 m. buvo atliekami trečiosios bangos PVT (koordinuojami tyrimø komiteto, vadovaujamo Ronaldo Ingleharto), kuris apėmė 54 nepriklausomas šalis, taip pat Puerto Rikà, Tambovo sritá, Juodkalnijà bei Ispanijos Andalūzijos, Galicijos, Valencijos ir Baskø regionus. Tuose tyrimuose nedalyvavo EVT grupė.

Ketvirtoje tyrimø bangoje 1999–2001 m. vėl kartu bendradarbiavo PVT ir EVT grupės. Tie tyrimai apėmė net 66 nepriklausomas šalis, kuriose gyveno apie 80% pasaulio gyventojø. Tyrimo projektà ágyvendina komitetas, reprezentuojantis visus pasaulio regionus, vadovaujamas Rolando Ingleharto (Mičigano universiteto Socialinio tyrimø institutas).

Remiantis EVT ir PVT duomenimis yra paskelbta nemaþa publikacijø ávairiomis pasaulio kalbomis. Kai kurios svarbesnės jø nurodytos literatūros sàraðe (1–25). Apie aptariamus tyrimus informacijos galima

rasti internete: <http://wvs.isr.umich.edu>, <http://www.worldvaluessurvey.org>, <http://staff.um.edu.net> ir kt.

Tø tyrimø pagrindu keletà publikacijø paskelbè ir Lietuvos autoriai, ið kuriø paþymètini leidiniai ið serijos *Lietuvos gyventojø vertybës*, kuriais rûpinasi Kultūros, filosofijos ir meno institutas, daug pastangø tam dedant doc. Stanislovui Juknevièiui (Besivienijanti... 2004; Juknevièius 2002; Europa... 2001; Vertybiø... 2000), bei kiti (Митрикас 2004).

EVT ir PVT buvo siekiama suþinoti respondentø nuomonæ apie tai, kas svarbiausia jø gyvenime, todël jiems buvo pateikiami (pradedant 1981 m. EVT ir baigiant 2000–2001 m. PVT) svarbiausio gyvenimo vertybiø „sàraðai“ – juose figûravo ðeima, draugai, laisvalaikis, politika, darbas, religija (PVT prie jø dar prisidëjo „tarnavimas kitiems“).

Suprantama, kad poþiûrio á pateikiamas respondentø vertinimui gyvenimo vertybes nustatymas parodo tik bendriausią vaizdà apie tø vertybiø prioritetus atskirose ðalyse (arba kitais tyrimo pjûviais), taèiau ir toks vaizdas, neturint kitos informacijos, yra svarbus aiðkinantis tø prioritetø skirtumus. Dar vertingesnè informacija gaunama, jei galima nustatyti aptariamø prioritetø pokyèius laiko tækmėje. Taèiau tai ámanoma tik tø ðaliø atþvilgiu, kur buvo atlikti pakartotiniai tyrimai, visø pirma Europos ðalyse.

Ðiame straipsnyje pabandytume apþvelgti poþiûrio á svarbiausias gyvenimo vertybes skirtumus, sudedant disponuojamà informacijà ið EVT ir PVT 66 ðalyse (tarp kuriø 39 yra Europos, 8 – Amerikos, 11 – Azijos ir 8 – Afrikos ðalys), daugiau dëmesio skiriant visgi Europai.

KAS SVARBIAUSIA GYVENIME: VERTINIMØ MOZAIKA

Tai, kas svarbiausia gyvenime (šeima, draugai, laisvalaikis, politika, darbas, religija), ávairiose ðalyse vertinama labai skirtingai. Atsiþvelgdami á 66 ðaliø respondentø nuomonæ matome toliau aptariamø tokiø vertinimø vaizdà. Maþiausias kraðtutiniø vertinimø skirtumas, skaièiuojant pagal atsakymà „labai svarbu“, bûdingas ðeimai – jis pagal atskiras ðalis ávairuoja nuo 99 iki 61%. Toliau seka darbas (96–39%), draugai (73–19%), laisvalaikis (66–5%), politika (39–2%). Didþiausias vertinimø svyravimø skirtumas tenka religijai (97–3%).

Ðeima kaip labai svarbià gyvenime labiausiai pripaþsta Bosnijos, Indonezijos bei Nigerijos respondentai (99% atsakymø), toliau – Makedonijos, Filipinø bei Venesuelos (98%), Turkijos, Bangladeøo, Egipto, Zimbabvës bei Meksikos (97%), o maþiausiai – Kinijos (61%), **Lietuvos** (67%), Estijos (68%) bei Latvijos (72%) respondentai.

Darbas labiausiai vertinamas Tanzanijoje (96%), Alþyre bei Filipinuose (93%), Bangladeøe (92%), maþiausiai Danijoje (39%), Jungtinėje Karalystėje bei

Ðiaurës Airijoje (40%), Moldovoje (43%), Kroatijoje bei Olandijoje (47%), **Lietuvoje** (60%).

Draugus kaip labai svarbø dalykà gyvenime þenkiausiai vertina Turkijos bei Ugandos (73%), Ðvedijos bei Bosnijos (71%), ne kà atsilieka ir JAV (65%) respondentai, o maþiausiai dëmesio jiems skiria **Lietuvos** bei Pakistano (19%), Kinijos (20%), Vietnamo (21%), Latvijos (25%), Rumunijos (26%), Rusijos, Baltarusijos bei Estijos (27%) respondentai.

Laisvalaikis labiausiai vertinamas Venesueloje (66%), Ðvedijoje bei Èilėje (54%), Puerto Rike (53%), Olandijoje bei Nigerijoje (52%), Meksikoje (51%), o maþiausiai – Pakistane (5%), Kinijoje bei Vietname (7%), Egipte (11%), Tanzanijoje (12%), Albanijoje (14%), Filipinuose bei **Lietuvoje** (15%).

Politikos svarbumo gyvenime vertinime pirmauja Vietnamas (39%), Tanzanija (38%), Nigerija (28%), Uganda (24%), Japonija (22%), labiausiai ji nevertinama Estijoje (2%), Suomijoje bei Slovènijoje (3%), Kroatijoje (4%), Serbijoje, Slovakijoje, Rumunijoje, Portugalijoje, Jungtinėje Karalystėje bei Pakistane (5%), Baltarusijoje, Juodkalnijoje, Latvijoje, Lenkijoje bei **Lietuvoje** (6%).

Kaip minëjome, dël **religijos** svarbumo nuomonës labiausiai skiriasi. Didþiausias palankumas religijai rodomas Indonezijoje (98%), Egipte (97%), Jordanijoje (96%) bei kitose Azijos ir Afrikos ðalyse (ið Europos ðaliø pirmauja Malta – 67% teigia, kad religija labai svarbi gyvenime), o maþiausias – Kinijoje (3%), Estijoje (5%), Vokietijoje bei Japonijoje (7%), Danijoje bei Èekijoje (8%). **Lietuvoje**, taip pat Suomijoje, Slovènijoje bei Baltarusijoje tokiam religijos vertinimui pritaria 12% respondentø.

Tokia marga svarbiausio gyvenimo dalykø vertinimo mozaika susidaro apþvelgus jø pasiskirstymà pagal atskiras ðalis. Kokios ðaliø grupës, susijungianèios pagal tø vertinimø didþiausius panaðumus, susidarytø, jei atsiþvelgtume á visø iðvardytø gyvenimo vertybiø kartu paëmus vertinimø pasiskirstymus nagrinèjamose ðalyse? Atsakymà á tà klausimà galima gauti panaudojus klasterinæ analizæ.

SVARBIAUSIØ GYVENIMO VERTYBIØ KLASTERIAI

Kaip matyti 1 lentelėje, klasterizavus (pagal k vidurkiø metodà) svarbiausio gyvenimo vertybiø pasiskirstymà 66 ðalyse, iðsiskyrè ðeðios ðaliø grupës (klasteriai). Tiesa, viena ðalis – Kinija neátraukta nè á vienà klasterà (Kinija, kaip atskirà ðalà sàlyginai priskyrème VI klasteriui). Negausus ir I klasteris, kurà sudaro trys ðalys. Á II klasterà susibûrè 13 ðaliø: 6 ið Amerikos, 3 ið Europos ir po 2 ið Azijos bei Afrikos. Du didþiausi klasteriai – III ir IV (po 19 ðaliø). Jie gana bûdingi, nes III klasteriui priklauso tik Europos ðalys (iðimtis – Vietnamas), be to, daugiausia Rytø bei Vidurio Europos (ir posocialistinës), iðskyrus Italijà ir Portugalijà. IV klasteryje vyrauja iðsivysèiusios Va-

1 lentelė. **Ėalių klasteriai pagal svarbiausias gyvenimo vertybes 66 Ėalyse**

Klasteris					
I	II	III	IV	V	VI
Pakistanas	Argentina	Albanija	Airija	Alpyras	Kinija
Peru	Bosnija	Baltarusija	Austrija	Bangladešas	
Rumunija	Èilė	Bulgarija	Belgija	Egiptas	
	Indija	Èekija	Danija	Filipinai	
	JAV	Estija	Graikija	Indonezija	
	Makedonija	Italija	Islandija	Iranas	
	Malta	Juodkalnija	Ispanija	Jordanija	
	Meksika	Kroatija	Japonija	Marokas	
	Pietø Afrika	Latvija	Jungtinė Karalystė	Nigerija	
	Puerto Rikas	Lenkija	Kanada	Tanzanija	
	Turkija	Lietuva	Liuksemburgas	Zimbabvė	
	Uganda	Moldova	Olandija		
	Venesuela	Portugalija	Pietø Korėja		
		Rusija	Prancūzija		
		Slovakija	Serbija		
		Slovėnija	Suomija		
		Ukraina	Điaurės Airija		
		Vengrija	Švedija		
		Vietnamas	Vokietija		
Iš viso	3	13	19	11	1

2 lentelė. **Svarbiausių gyvenimo vertybių pasiskirstymas pagal klasterius (%)**

Gyvenime labai svarbu	Klasteris					
	I	II	III	IV	V	VI
Šeima	87	95	83	88	96	61
Draugai	23	50	32	53	41	20
Laisvalaikis	17	45	23	40	25	7
Politika	10	15	8	9	19	16
Darbas	67	76	60	53	86	50
Religija	70	60	20	19	90	3

karø ir Điaurės Europos Ėalys, be jø, Ėiam klasteriui taip pat priklauso Kanada, Japonija bei Pietø Korėja, taėiau nėra nė vienos Afrikos Ėalies. V klasteriui (11 Ėalių) nepriklauso nė vienos Europos ir Amerikos Ėalies: jį sudaro 7 Afrikos ir 4 Azijos Ėalys.

Apžvelkime, kuo tų Ėalių klasteriai labiausiai skiriasi pagal svarbiausių gyvenimo vertybių prioritetus (2 lentelė). I negausus klasteris (Pakistanas, Peru, Rumunija) pasižymi nuosaikiu Ėeimos ir darbo vertinimu ir ypaė išsiskiria iš kitų didelio prioriteto teikimu religijai (antra vieta tarp visų). Daug dėmesio religijai (treėia vieta tarp visų) skiriama ir II klasterio Ėalyse, taėiau jame labiausiai proteguojama Ėeima, draugai ir laisvalaikis (pirma vieta), – atsiminkime, kad Ėiam klasteriui Ėenkiausiai atstovauja Lotynø Amerikos Ėalys. II klasteriui priklauso taip pat Bosnija, Makedonija ir kitos Ėalys, kuriose aukėiausiai vertinama Ėeima.

III klasterio atstovams būdingas santūrumas, orientuotas á viduriną ar net kartais Ėemesnà (pavyzdžiui,

politikos) vertinimà. Tai daugeliu atvejų būdinga post-socialistinių Ėalių gyventojams, kuriems kaip tik Ėenkiausiai atstovaujama III klasteryje (tam klasteriui priklauso ir Lietuva).

Tipiėiausiai Vakarø civilizacija atstovaujama IV klasteryje. Èia vieni aukėiausiai vertinamø yra draugai bei laisvalaikis. IV klasteris svarbiausių gyvenimo dalykø vertinimu panaėus á II klasterá jis skiriasi kiek menkesniu politikos, darbo ir ypaė religijos vertinimu.

Reljefiėiausiai vertinimais pasižymi V klasterio atstovai, ypaė teikdami didėiausià prioritetà religijai, Ėeimai bei darbui. Tai suprantama, nes á Ėità klasterá susibūrė beveik išimtinai islamo Ėalys.

Pagaliau atsiskyrusi Kinija, kurioje minimaliausiai vertinamos svarbiausios gyvenimo vertybės, išskyrus politikà. Dėl suprantamø priežasėiø Kinijoje paskutinė vietà tarp kitų klasterių uėima religija, taip pat Ėeima (tam neabejotinà átakà turi ir vykdoma Ėeimos politika).

3 lentelė. Svarbiausios gyvenimo vertybių prioritetų teikimas pagal šalių tipus

Šalių tipai	Prioritetas
I (islamo)	Šeima Religija Darbas
II (Vakarø)	Šeima Draugai Darbas
III (posocialistinės)	Šeima Darbas Draugai
IV (Lotynø Amerikos)	Šeima Darbas Religija

Apibendrinami galime teigti, kad svarbiausios gyvenimo vertybių prioritetų teikime savo aiškiausia specifika išsiskiria keletas šalių grupių. Vieną grupę sudaro šalis, kuriose vyrauja tradicijos, besiremiančios islamo religija ar kitu religiniu fundamentalizmu, antrai grupei priklauso Vakarø civilizacijos bei kultūros šalys, Rytø ir Vidurio Europos šalys, kitaip tariant, – posocialistinės, priklauso trečiai grupei, o Lotynø Amerikos šalys – ketvirtai (tai reikšmingiausiai išsiskiriančios šalys grupės, – tarp tų grupių egzistuoja smulkesnės grupelės ar net atskiros šalys, kurias būtų galima priskirti, tarkim, „pereinamajam“ prioritetų teikimo tipui arba net aiškiai išsiskiriančiam tipui, pavyzdžiui, Kinija).

Visose šiose šalių grupėse didžiausias prioritetas yra teikiamas šeimai (3 lentelė). Pirmai grupei priklausančiose šalyse didžiausias prioritetas, be šeimos, teikiamas religijai bei darbui, antros – Vakarø šalyse – draugams (taip pat laisvalaikiui) bei darbui, darbui bei draugams – trečiai (posocialistinėse šalyse) ir darbui bei religijai – Lotynø Amerikoje.

SVARBIAUSIØ GYVENIMO VERTYBIØ PRIORITETØ KLASTERIAI EUROPOJE

Kaip matyti, pasaulyje egzistuoja švairūs svarbiausios gyvenimo vertybių prioritetų teikimo tipai. Pavygterėkime arėiau mūsø – á Europà, kuri taip pat nėra vienalytė aptariamø prioritetø atpvilgiu.

39 Europos šalis (iš kuriø 1999–2001 m. gauta informacija) pagal vertinimà, kas gyvenime labai svarbu, susiskirstė á 6 grupes (4 lentelė). Á pirmà grupę, arba klasterà susitelkė išsivysėiusios Europos šalis (išskyrus Bosnijà), kuriose labiau pabrėpiamas laisvalaikio bei draugø ir mažiau darbo svarbumas gyvenime (5 lentelė). Tam šaliø klasteriui artimiausias būtų V klasteris, jungiantis didžiausią šaliø grupę (19), á kurià greta tokiø išsivysėiusiø šaliø, kaip Vokietija, Prancūzija, Austrija, Belgija, Liuksemburgas, Italija bei Ispanija, patenka ir kai kurios Vidurio ir Rytø Europos šalys – Slovakija, Vengrija, Bulgarija, Kroatija, Serbija bei kitos.

Lietuva patenka á IV klasterà, kuriame susibūrusios posocialistinės šalys su jø respondentams būdingu religijos, laisvalaikio ir draugø nuvertinimu.

Kitø likusių trijų klasteriø atstovai išsiskiria pabrėptinu religijos svarbumo gyvenime vertinimu (tai ypač matyti Turkijoje; Turkija pagal svarbiausios gyvenimo dalykø vertinimo, vyraujant religijai, sąryšius tapo šalimi, neáinančia nė á vienà grupę). Kitiems dviems klasteriams taip pat būdingas aukštas religijos svarbumo vertinimas (taėiau žemesnis negu Turkijoje). Jis, tarpusavyje palyginus, kiek didesnis VI

4 lentelė. Europos šalių klasteriai pagal svarbiausias gyvenimo vertybes

Klasteris					
I	II	III	IV	V	VI
Airija Bosnija Danija Jungtinė Karalystė Olandija Suomija Šiaurės Airija Švedija	Turkija	Albanija Lenkija Rumunija	Baltarusija Estija Latvija Lietuva Rusija	Austrija Belgija Bulgarija Graikija Islandija Ispanija Italija Juodkalnija Kroatija Liuksemburgas Moldova Portugalija Prancūzija Serbija Slovakija Slovėnija Ukraina Vengrija Vokietija	Makedonija Malta
Iš viso	8	1	3	6	19
					2

5 lentelė. Svarbiausio gyvenimo vertybių pasiskirstymas pagal klasterius Europos dalyse (%)

Gyvenime labai svarbu	Klasteris					
	I	II	III	IV	V	VI
Šeima	88	97	91	74	87	97
Draugai	61	73	29	25	42	41
Laisvalaikis	46	41	21	19	31	45
Politika	8	17	7	6	7	14
Darbas	50	69	77	57	58	76
Religija	20	77	41	10	22	57

6 lentelė. Svarbiausios gyvenimo vertybės Lietuvoje, naujosiose ir senosiose Europos Sąjungos dalyse (vertinant „labai svarbu“ %)

Gyvenime labai svarbu	Lietuva	Naujosios ES narės	Senosios ES narės
Šeima	67	84	86
Draugai	19	31	51
Laisvalaikis	15	28	40
Politika	6	6	8
Darbas	60	64	54
Religija	12	24	20

klasteryje (Makedonijoje ir Maltoje) ir mažesnis III (Albanijoje, Lenkijoje ir Rumunijoje), kuriam taip pat būdingas ir menkesnis laisvalaikio bei draugų vertinimas.

Visuose dešiuose klasteriuose šeimos vertinimas užima pirmą vietą, o klasteriai labiausiai tarpusavyje išsiskiria dėl religijos, laisvalaikio bei draugų ir darbo svarbumo vertinimo (politika neaukštai vertinama visuose klasteriuose, nors ir jos atpvilgiu yra tam tikrų vertinimo skirtumų).

Ādomu būtų palyginti Lietuvos respondentų vertinimus su analogiškais vertinimais senosiose Europos Sąjungos (ES) dalyse (Airijoje, Austrijoje, Belgijoje, Danijoje, Graikijoje, Ispanijoje, Italijoje, Jungtinėje Karalystėje, Liuksemburge, Olandijoje, Portugalijoje, Prancūzijoje, Suomijoje, Ūiaurės Airijoje, Ūvedijoje bei Vokietijoje) ir naujai priimtose ā ES (Ēkijoje, Estijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Maltoje, Slovakijoje, Slovėnijoje bei Vengrijoje). Lietuva pagal labiausiai proteguojamas svarbiausias gyvenimo vertybes skiriasi ne tik nuo senųjų ES dalių, kuriose ypač sureikšminamas laisvalaikio bei draugų svarbumas, bet ir nuo naujų ES narių santykinai Ūemesniu laisvalaikio bei draugų, religijos ir šeimos vertinimu (6 lentelė).

IŠVADOS

Informacija apie pateiktamų respondentų vertinimui gyvenimo vertybių prioritetus parodo tik bendriausią vaizdā apie tų prioritetų ypatumus atskirose dalyse. Tačiau ir toks bendriausias vaizdas gali praversti aiškinantis aptariamų prioritetų skirtumus atskirose dalyse ar kitais analizės pjūviais bei gali būti kaip pirminis etapas tolesniems gilesniems tyrimams.

Naujos kokybės informacija gaunama, kai nustatomos dalių grupės, arba klasteriai, pagal jų respondentų nuomonį apie svarbiausias gyvenimo vertybes, atsiŪvelgiant ā jas kartu paėmus, didžiausius panašumus. Tai leidžia pamatyti, kad pasaulyje reļjefiškiausiai aptariamų vertinimų ypatumais išsiskiria islamo, Vakarų, posocialistinės ir Lotynų Amerikos dalys. Europos dalys taip pat skaidosi ā keletā skirtingų klasterių. Būdinga tai, kad visuose dalių klasteriuose (pasaulyje ir Europoje) šeimos vertinimas užima pirmą vietā, o klasteriai labiausiai tarpusavyje išsiskiria dėl religijos, laisvalaikio bei draugų ir darbo svarbumo vertinimo.

Lietuva pagal labiausiai proteguojamas svarbiausias gyvenimo vertybes skiriasi ne tik nuo senųjų Europos Sąjungos dalių, kuriose ypač sureikšminamas laisvalaikio bei draugų svarbumas, bet ir nuo naujų Europos Sąjungos narių santykinai Ūemesniu laisvalaikio bei draugų, religijos ir šeimos vertinimu.

Gauta 2005 03 15

Literatūra

1. Abramson, P. R.; Inglehart, R. 1995. *Value Change in Global Perspective*. Ana Arbor: University of Michigan Press.
2. Arts, W.; Jacques Hagenaars; Lock Halman. 2003. *The Cultural Diversity of European Unity: Findings, Explanations and Reflections from the European Values Study*. European Values Studies, vol. 6. Leiden: Brill Academic Publication.
3. Arts, W.; Halman L. (eds.). 2004. *European Values at the Turn of the Millenium*. European Values Studies,

- vol. 7. Leiden: Brill Academic Publication.
4. Barker, D.; Halman, L.; Vloet, A. 1992. *The European Values Study 1981–1990*. Summary Report. London: The Gordon Cook Foundation,
 5. Deth van, J. W.; Scarbrough, E. (eds.). 1995. *The Impact of Values*. Oxford and New York: Oxford University Press.
 6. *The European Values Study: A Third Wave. Source Book of the 1999/2000 European Values Study Surveys* (compiled by Lock Halman in collaboration with Anthony M. Abela, Helmut Anheier, Stephen Harding and 53 others). Tilberg: European Values Study. 2001.
 7. Ester, Peter, Lock Halman, Ruud de Moor (eds.). 1993. *The Individualizing Society: Value Change in Europe and North America*. Tilburg, the Netherlands: Tilburg University Press.
 8. Halman, L.; Neil Nevitte (eds.). 1997. *Political Value Change in Western Democracies: Integration, Values, Identification and Participation*. Tilburg: Tilburg University Press.
 9. Halman, L.; Ole Riis (eds.). 2002. *Religion in a Secularizing Society: the European's Religion at the End of the 20th Century*. European Values Studies, vol. 5. Leiden: Brill Academic Publication.
 10. Haller, M.; Richter, R. (eds.). 1994. *Towards a European Nation?* New York: Sharpe.
 11. Inglehart, R. 1997. *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*. Princeton University Press.
 12. Inglehart, R.; Basanez, M.; Moreno, A. 1998. *Human Values and Beliefs: a Cross-Cultural Sourcebook*. An Arbor: University of Michigan Press.
 13. Inglehart, R. (ed.). 2003. *Human Values and Social Change: Findings from the Values Surveys*. Leiden: Brill Academic Publication.
 14. Inglehart, R.; Basaner M.; Diez-Medrano, J.; Halman, L.; Luijkx, R. (eds.). 2004. *Human Beliefs and Values. A cross-cultural sourcebook based on the 1999–2000 values surveys*. Siglo XXI Editores.
 15. Inglehart, R.; Norris, P. 2003. *Rising Tide: Gender Equality and Cultural Change around the World*. Cambridge: Cambridge University Press.
 16. Inglehart, R. (ed.). 2003. *Islam, Gender, Culture and Democracy: Findings from the World Values Survey and the European Values Survey*. De Sitter Publications.
 17. Klingemann, Hans-Dieter, Dieter Fuchs (eds.). 1995. *Citizens and the State*. Oxford: Oxford University Press.
 18. Moor, de, Ruud (ed.). 1995. *Values in Western Societies*. Tilburg: Tilburg University Press.
 19. Nevitte, N. *The Decline of Deference*. Toronto: Broadview Press, 1996.
 20. Norris, P. (ed.). 1999. *Critical Citizens: Global Support for Democratic Government*. Oxford: Oxford University Press.
 21. Petterson, Thorleif, Ole Riis (eds.). 1994. *Religions and Moral Values in Scandinavian Countries*. Stockholm: Almqvist Wiksell International.
 22. Riftault, H. (ed.). 1994. *Les Valeurs des Francais*. Paris: Presses Universitaires de France.
 23. Veenhoven, R. 1993. *Happiness in Nations*. Rotterdam: Risbo.
 24. Whelan, C. T. (ed.). 1994. *Values and Social Change in Ireland*. Dublin: Gill and Macmillan.
 25. Zulehner, P.; Herman, D. 1993. *Wie Europa Lebt und Glaubt*. Düsseldorf: Patmos.
 26. *Besivienijanti Europa: vertybinis aspektas* (kolektyvinė monografija). Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2003.
 27. Juknevičius, S. 2002. *Skirtingumo dimensijos: Lietuvos gyventojø vertybės europiniame kontekste*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas.
 28. *Europa ir mes* (kolektyvinė monografija). Vilnius: Gervelė, 2001.
 29. Vertybiø tyrimai, *Kultūrologija* t. 6 (straipsniø rinkinys). Vilnius: Gervelė, 2000.
 30. Ī èòðèèàñ, À. À. 2004. “Ñàì üý èàè öàíííñòù: ñí ñòì ýí èà è ì àðñì àèðèàù öàíííñòì íàì àùáí ðà à ñòðàí àð Ààðì ì ù”, *Ñìòèìèíàè-àñèèà èññèá-àíàáìèý* 5.

Alfonsas Algimantas Mitrikas

THE MAIN HUMAN VALUES IN THE CONTEMPORARY WORLD

Summary

Using the data from European Values and World Values Surveys, the paper offers a discussion on the variety of the main human values in different countries. According to respondents' opinion whether family, friends, leisure time, politics, work and religion are the most important things in one's life and according to their valuation rating, the countries of extreme valuations are denoted. Taking into account similarities and differences of all the named values, the corresponding clusters of the countries are established. Opinions of respondents of 66 countries are investigated on the aspect. The main things of life in 39 European countries are also reviewed, the differences of values in the old and new European Union countries and Lithuania are compared.

Key words: values, attitude to the main human values, clusters of countries, family, friends, leisure time, politics, work, religion